

JOAN ALBERT BAN (HAARLEM)
AAN [CONSTANTIJN HUYGENS (DEN HAAG)]
5 FEBRUARI 1644
3460

Antwoord op Huygens' brief van 30 januari 1644 (3455).

Samenvatting: Ban is aangenaam verrast weer iets van Huygens te horen. Hij beklagt zich opnieuw over het wijd en zijd verbreide onbegrip dat hij telkens ondervindt. Hij geeft nog eens zijn muzikale uitgangspunten, die hij in de *Institutiones musicae* publiek zal maken. Hij vraagt Huygens om een reactie op zijn vierstemmig lied *Dic mihi, bone Jesu* en zendt hem, naast de van Mersenne geleende boeken, een lied op de verjaardag van Jacob van Campen.

Bijlage: lied op de verjaardag van Jacob van Campen (Ban 1644; gedicht en muziek); *Compendio del trattato* (Doni 1635); *Annotazioni sopra il compendio* (Doni 1640).

Door Huygens uiterlijk 8 februari 1644 ontvangen en beantwoord op 10 februari 1644 (3462).

Primaire bron: Leiden, Univ. Bibl., Cod. Hug. 37: brief (dubbelvel, 20x32cm, abc | -; apograaf).

Vroegere uitgaven: Jonckbloet 1882, [Ban] nr. 30, pp. CXXVI-CXXVII: onvolledig (<Atque nunc ... et decantatum.>).

— Waard 13, nr. 1250, p. 23: onvolledig (<Atque nunc ... usui asservo.>).

— Worp 3, nr. 3460, pp. 460-461: onvolledig (<Atque nunc ... sit comes.>).

Namen: Apollo; Jacob van Campen; Giovanni Battista Doni; Guillaume Dumanoir; Marin Mersenne.

Plaats: Italië.

Titels: *Dic mihi, bone Jesu* (Ban 1643); 'Institutiones musicae' (Ban).

Glossarium: cantio (lied); circulus (toonladder); componere (componeren); concentus (samenklank); decantare (zingen); instrumentum pulsatile (slaginstrument); intervallum (interval); modulamentum (melodie); musicus (muzikaal); rythmus (ritme); tympanum (trommel); vox (stem).

Transcriptie

Vir nobilissime,

Vehementissimè gavisus sum visis tuis literis, quæ ¹hâctenus apparuerunt ut rari nantes in gurgite vasto. Nam tempestatis oborientis ratio, nubibus, nebulis, nivibus, glacie, aliisque incommoditatibus effervescentis, legem quandam calamo posuisse videbatur. Sed tempore superamus omnia mala, hyememque proximum ver, imò æstas secutura jam è limine propellere videntur. Calere incipio, ut Musis magis serviam, et quisquis flammulas has plus promovet, magis benefacit. Hoc, quia tuæ naturæ est, nempe et genii et ingenii tui, maximè me dilectat. Cujus rei argumentum ex calce literarum tuarum non otiosus collegi, ²dum rogas, si quid in musicis faciam, tibi, ut homini quam imperito, ita maximè curioso, non subtraham. Putasne me tuæ (liceat dicere) fictæ, ne dicam ementitæ, imperitiæ aliquid documenti afferre posse? Jam mihi in musicis nil scire videor, præcipuè cum audio omnes disputantes, definientes, et quasi digito monstrantes, si quid musicum imaginationem subit, adeò ut secundis aut tertiis conceptibus curisque nullus locus dari queat. Sed quamdiu in istis nugis versabitur mens humana, semper veritatis amica, semperque opinionis mancipium? Convoca totam antiquitatem et præsens sæculum, audi opiniones: quid inde referes? Nil enim certi habes, vel capis ex omnibus. Quis audeat definire quod certum non est? Imò quis timeat definire quod certum est. Si nil certum definitur, nil statuitur, nil infertur, nil expeditur.

Sed age, et vel ex absurdo loquamur, audendum est mihi aliquid veluti Apollini ex tripode. Disputent alii, hic sensu, ille ratione (àFJ, D@< BdfJ, D@<): nisi utroque duce ambulet, Philomusus errorem non evadet. Dum non solum 'quot capita, tot sententiæ,' 'quot homines, tot judicia,' sed totidem umbræ et nugæ erunt,

¹ <hactenus>.

² Huygens aan Ban, 30 januari 1644 (3455): 'Si quid in musicis moves aut promotes, non gravaberis, opinor, significare homini earum rerum quam imperito tam curioso.'

quarum jam me tædere incipit. Sed heus! audi me velut ³ex tripode. Hæc certa esse assevero in musicis, vel naturâ ipsâ adstipulante. | b |

Sonituum uti certissima origo est ex sonantium corporum percussionibus, intervallorumque origo ex corporum percussorum proportionibus, ita vis motrix illis inest, nobis harum rerum consideratione nascenda distinguendaque. Et quia quod primò nascitur, primò etiam aptum est ad operandum; deinde verò quod nascendo consequitur, id secundo loco ad agendum efficax est; hinc de cæteris rebus musicis pari modo æstimandum est. Unde definitio primam vim motricem musicæ esse in singulorum sonituum percussionibus variis, earumque vario numero. Unde fit rythmus musicus, quæ vis in tympanis aliisque pulsatilibus instrumentis percipitur. Secunda vis motrix est in intervallis sonituum eorumque proportione variâ; tertia in circulo variis constitutionibus; quarta in oratione, seu sermone decantato.

Hæc vis musicæ ⁴primaria, id est prior et major, est in modulamento unius vocis; ⁵secundaria, seu posterior et minor, in concentu, quippe qui delectationem potius affert ex concordia vocum, quam motum animi ex intervallis sonituum, quæ uni et cuique voci solitariæ conveniunt. Concentum quod attinet, unica lex est concordia vocum, ne auris ipso cantu concentuque mulcenda offendatur ex discordia nimia vel importuna.

Disputent nunc omnes, et quidquid somniare placet ingeniosissimè commententur. Nihil sine his principiis in re musicâ efficient. À scopo ipso viâque regiâ semper erraturi, nisi hæc fila secuti à suis se labyrinthis liberaverint. Hisce principiis insistens pergo in studiis meis, variaque opera paro. Atque nunc brevem discursum de incertitudine rei musicæ, ut apud veteres fuit, ut hodie in usu est, conscribo. Hæc paucula principia ad certitudinem eruendam adjecturus, singulorum clarissimam et accuratissimam explicationem in ‘Institutionibus musicis,’ brevi prælo dandis, promittens. Hoc modo hominum varia judicia adhuc semel tentabo, deinceps negligam.

Sed ubi triarii Gallici? Ubi Dux et Antesignanus Manourii? Forte libris Doni, ad Mersennum remissis, | c | excitabuntur. Exemplaria jam mihi ex Italiâ transmissa sunt, quæ amicorum usui asservo.

Sed cur, virorum optime et Mæcenas integerrime, tuam de transmissâ nuperâ quatuor vocum cantione meâ (*Dic mihi, bone Jesu, quæ sunt plagæ ⁶istæ, etc.*) ⁷sententiam non dicis? Aut si quid displicet, non mones?

Addo hic carmen Belgicum, simul et musicum, in natali Domini Campenii nostri à me mediæ horulæ spatio compositum, scriptum, et decantatum, dum mensæ meæ assideremus, et calicem destinatum, ⁸sanitatis tuæ votum, animitus litaremus.

Meditor omnis musicæ meæ editionem, si Deus et vita sit comes. Interea me amare perge et à Campenio nostro etiam plurimum salve. Vale. Harlemi, V Februarii MDCXLIII.

⁹Tuus servus
Jo. Alb. Bannius, 5/2/1644.

Vertaling

Edele heer,

Ik heb mij zeer verheugd bij het zien van uw brief, die hier verscheen als een eenzame zwemmer in een woeste draaikolk. Want een portie van opkomend slecht weer, verstikkend door wolken, nevels, sneeuw, ijs en andere ongemakken, schijnt min of meer zijn wil aan de pen te hebben opgelegd. Maar met de tijd overwinnen wij alle nood, en de naderende lente, ja zelfs de zomer die daarop zal volgen, schijnt de winter al de deur uit te hebben gejaagd. Ik begin al weer warm te lopen, zodat ik de muzen beter kan dienen en iedereen die deze vlammen meer aanblaast, doet nog meer goed. Omdat dit uit uw natuur voortkomt, ja uit uw genie en vernuft,

³ <et>.

⁴ <primaria, id est> autograaf.

⁵ <secundaria seu> autograaf.

⁶ <iste>, maar dat lijkt hier onwaarschijnlijk.

⁷ <sententiam tuam>.

⁸ Slot-s autografisch toegevoegd.

⁹ Kwalificatie en ondertekening autograaf.

verheugt mij dat zeer. Het bewijs daarvoor heb ik, zeker niet werkeloos, uit het einde van uw brief gehaald, ¹⁰waar u vraagt of ik, als ik iets op muzikaal gebied presteer, u, als een man even onkundig als leergierig, ja buitengewoon nieuwsgierig, dat niet wil onthouden. Maar meent u dat ik uw (als u mij toestaat dat te zeggen) geveinsde, om niet te zeggen voorgelogen onkundigheid enig geschrift tot lering kan toezenden? Ik schijn op het gebied van muziek niets te weten, vooral als ik al die tegensprekers en schoolmeesters hoor en diegenen die als het ware met de vinger wijzen wanneer iets muzikaals in de plaats komt van de inbeelding, zozeer dat er geen plaats meer kan zijn voor een tweede of derde formulering of afweging. Maar hoelang nog zal de menselijke geest verkeren in deze beuzelarijen, altijd vriend van de waarheid, maar tegelijk slaaf van de loze mening? Roep de gehele Oudheid op en deze eeuw, en hoor de meningen aan; wat maakt u daaruit op? Niets zekers hebt u uit dit alles of kunt u eraan ontlennen. Wie durft iets vast te stellen wat niet zeker is? Men vreest zelfs te definiëren wat zeker is. Maar als niets zekers is gedefinieerd, wordt er niets vastgesteld, niets afgeleid, niets tot stand gebracht.

Maar vooruit, al spreken wij *ex absurdo*, ik wil graag wat zeggen als Apollo op de drievoet. Laten anderen maar redetwisten, deze vanuit het gevoel, gene vanuit het verstand (het laatste het eerste): ‘Als hij niet onder dubbele geleide [namelijk van gevoel en verstand] voortgaat, zal de kunstminnaar de fout niet vermijden.’ Maar dat is niet alleen ‘zoveel hoofden, zoveel zinnen,’ het zijn ook schimmen en beuzelarijen, die mij nu aardig de keel beginnen uit te hangen. Maar ach! Luister naar mij als op de drievoet. Ik verzeker u dat wat volgt vaststaat op het gebied van de muziek, want het wordt ingegeven door de eigen natuur ervan.

Zo zeker als het is dat de oorsprong van geluiden voortkomt uit de percussies van klinkende lichamen en die van intervallen uit de verhoudingen van de lichamen die deze percussies voortbrengen, zo zeker is het dat daarin de ontroerende kracht ligt, die voor ons door de beschouwing van deze zaken moet ontstaan en moet worden onderscheiden. En omdat wat het eerst ontstaat, ook het eerst in staat is om tot uitwerking te komen, vervolgens echter wat uit het eerste voortkomt, is dit laatste pas in tweede instantie in staat om werkzaam te zijn. Daarna moeten de andere muzikale zaken op gelijke wijze worden bekeken. Daarom stel ik vast dat de eerste ontroerende kracht van de muziek gelegen is in de verschillende percussies van de afzonderlijke geluiden en de verschillende aantallen daarvan. Daaruit ontstaat het muzikaal ritme, welke kracht wordt waargenomen bij trommels en andere slaginstrumenten. De tweede ontroerende kracht is gelegen in de intervallen van de geluiden en de verschillende verhoudingen daarvan; de derde in de verschillende samenstellingen van de toonladders; de vierde in de voordracht, ofwel de gezongen tekst.

Deze primaire kracht van de muziek, dat wil zeggen, de eerste en de belangrijkste, ligt in de melodie met één stem; de secundaire ofwel de latere en minder belangrijke, in de samenklank, die eerder een behagen teweeg brengt door de harmonie tussen de stemmen dan het ontroeren van de ziel door de intervallen van de geluiden, die bij één stem of elke stem afzonderlijk behoren. Wat de samenklank betreft is de enige wet die van de harmonie tussen de stemmen, opdat niet het oor, dat door de melodie zelf en de samenklank moet worden gestreeld, gekwetst wordt door een te grote en ongepaste disharmonie.

Laten ze allemaal nu maar wat redeneren en laten ze wat ze willen dromen als geleerd commentaar geven. Maar ze kunnen in de muziek zonder deze uitgangspunten niets uitrichten. Ze zullen steeds de weg naar het doel en de gulden weg kwijtraken, als ze zich niet, door deze leidraad te volgen, uit hun doolhoven hebben weten te bevrijden. Met deze uitgangspunten steeds in gedachten ga ik door met mijn studies en bereid ik verschillende werken voor. Ik schrijf nu ook een korte verhandeling over de onkunde die nu heerst met betrekking tot de muziek, zoals die bij de Ouden bestond. Ik zal deze weinige uitgangspunten om meer zekerheid te verkrijgen naar voren brengen, terwijl ik een duidelijke en nauwkeurige uitleg van de afzonderlijke [uitgangspunten] vooraf zal geven in het ‘Zangh-bericht,’ dat ik binnenkort aan de drukkers zal toevertrouwen. Op deze manier zal ik verschillende tot nog toe gegeven oordelen nogeens beproeven, en vervolgens negeren.

Maar waar blijven de Franse keurtroepen? En waar blijft de aanvoerder en hoofdofficier [Guillaume] Dumanoir? Misschien zullen ze door de ¹¹boeken van [Giovanni Battista] Doni, nu aan Mersenne

¹⁰. Huygens aan Ban, 30 januari 1644 (3455): ‘Als u iets op het gebied van de muziek teweeg of vooruit brengt, wilt u, denk ik, wel zo vriendelijk zijn dat te laten weten aan iemand die in deze zaken even onkundig als leergierig is.’

¹¹. Giovanni Battista Doni, *Compendio del trattato* (Rome 1635); *Annotazioni sopra il compendio* (Rome 1640).

teruggezonden, worden geïnspireerd. Er zijn mij al exemplaren direct uit Italië gezonden, door tussenkomst van vrienden.

Maar waarom, edele heer en Mæcenas, zegt u mij niet uw mening over het door mij vervaardigde vierstemmige lied (*Dic mihi, bone Jesu, quæ sunt plagæ istæ?*) dat ik u onlangs zond? En waarom waarschuwt u mij niet als het u niet bevalt?

Ik voeg nog een Nederlands lied bij, ook met muziek, op de verjaardag van onze vriend de heer [Jacob] van Campen, door mij in de tijd van een half uurtje gecomponeerd, neergeschreven en gezongen, terwijl wij aan tafel waren gezeten en van harte een beker speciaal gewijd aan uw gezondheid leegdronken.

Ik denk aan een uitgave van al mijn muziek, als God en het leven mij dat gunnen. Zet intussen uw vriendschap jegens mij voort en wees ook door onze Van Campen van harte gegroet. Vaarwel. Haarlem, 5 februari 1644.

Uw dienaar
Joan Albert Ban.
